

ATITUDINEA PRIZONIERILOR ARDELENI DIN PRIMUL RĂZBOI MONDIAL FAȚĂ DE CORPURILE DE VOLUNTARI

EUGENIA BÎRLEA

După o lăncezeală de 2-3 ani, posibilitatea de a pune capăt stării nefericite în care se găseau, prin înrolarea în unitățile de voluntari, a fost, pentru mulți prizonieri, binevenită.

Nu ne-am propus o reluare a problematicii voluntariatului decât sub aspectul atitudinilor față de această alternativă, deoarece ea s-a bucurat de o atenție sporită în istoriografia noastră,¹ dar din unghiul istoriei sale politice. Incursiunea noastră are în vedere nuanțarea acestor atitudini, focalizarea atenției asupra acelor care au refuzat voluntariatul și care, numeric, i-au depășit pe entuziaștii aderenți. O parte dintre prizonieri au făcut considerabile eforturi de a ajunge în armata României, cu mult înaintea demersurilor oficiale. Dar rezultatele au fost cu totul insignifiante: până la intrarea României în război doar trei români ardeleni au reușit să ajungă în țară, între care Eugen Goga, fratele poetului și Laurian Gabor, candidat de avocat din Sibiu. Nici pentru cei din Franța sau Italia lucrurile nu au stat altfel.

Reacțiile față de ideea unităților de voluntari diferă, ele se situează între două extreme: dorința entuziastă și refuzul categoric de a pune mai presus de siguranța personală binele neamului. Factorul hotărâtor a fost gradul de dezvoltare al conștiinței naționale, dezvoltare condiționată de o serie de condiții precum: nivelul socio-cultural, dezvoltarea economică, gradul de deschidere spre modernitate etc. Existau, la începutul secolului nostru, zone ale societății ardeleni intens pătrunse - până la nivelul rural - de convingerea că realizarea României Mari este condiția însăși a ființării națiunii române, că pentru acel ideal merită să-și sacrifice comoditatea, situația socială, averea și chiar viața, că țelul acesta e suficient de important pentru a înfrunta toate riscurile presupuse. Țăranii din zona

1. Vezi studiile lui I. Șerban din *Apulum* vol. XII, XVIII, XXIV. XXVI; I. Botezan, *Contribuții la problema recrutării de voluntari dintre românii transilvăneni ajunși prizonieri în Rusia în primul război mondial*, în *Acta Musei Napocensis*, XX, 1983; V. Dudaș, *Voluntarii Marii Uniri*, etc.

Făgăraşului, de exemplu, "...aveau o conştiinţă naţională vie. Cei mai mulţi ştiau carte, citeau gazete şi oameni umblaţi prin România şi America, îşi dădeau seama de rostul lor în lume ca neam. Mulţi erau gospodari cu dare de mână, căci aveau drept de alegători şi luaseră parte la luptele politice din cercurile electorale ale Arpaşului şi Făgăraşului."² Existau deci zone rurale care depăşiseră stadiul unui orizont mărginit la hotarele satului natal, puţine, totuşi, în raport cu masa lumii sateşti. Ele gravitau în jurul centrelor cu puternică elită românească: Sibiu, Arad, Orăştie, Făgăraş, Blaj etc. Un mare număr de voluntari s-au recrutat dintre cei proveniţi din aceste zone. Hunedoreni, de exemplu, au dat mulţi voluntari, fapt subliniat de comisiile de recrutare,³ la fel cu cei din partea Săliştii,⁴ cu bănăţenii etc. Din comuna bănăţeană Mehadia au fost 26 de voluntari: au trecut graniţa în România, în 1915, restul au fost recrutaţi dintre prizonierii din Italia (17) şi Rusia (6)⁵.

După august 1916, zeci de mii de scrisori ale prizonierilor cereau autorităţilor româneşti şi ale aliaţilor dreptul de a lupta de partea Antantei. Prizonierii din Rusia, al căror număr trecea de 120000, ⁶ au expediat peste 35000 de asemenea scrisori.⁷ Ideea constituirii unor unităţi de voluntari din ardelenii, bănăţenii şi bucovinenii ajunşi prizonieri în ţările Antantei nu era nouă, ea avea deja o tradiţie din vremea Războiului de Independenţă şi exemplul celorlalte etnii din Austro-Ungaria, al cehilor şi sârbilor, mai ales. Sublocotenentul I. Şaiu, prizonier în Rusia, a început să-şi organizeze soldaţii români încă de la căderea în prisoare, în 1915. În anul următor a intervenit la autorităţile militare ruse pentru eliberarea sa şi a unui grup de 617 prizonieri care doreau să intre în armata României.⁸

În România, ideea voluntariatului avea numeroşi susţinători între refugiaţii ardeleni. La 1 septembrie 1916, un grup de fruntaşi politici ardeleni adresează Consiliului de Miniştri un memoriu în acest sens, semnat de V. Lucaciu, Ioan Nistor, Octavian C. Tăslăuanu, Iorgu G. Toma, Dim. Marmeliuc, Vasile C. Osvadă şi O. Ghibu.⁹ În aceeaşi problemă Sever Bocu a redactat 4 memorii.¹⁰

Demersurile au rămas, toate, fără urmări, fie că se adresau consulilor români din statele aliate, ziarelor sau altor organe oficiale. Exasperat, un fost soldat al Regimentului de Infanterie nr. 50 din Alba Iulia, Augustin Roşianu s-a adresat

2. Octavian C. Tăslăuanu, *Trei luni pe câmpul de război. Ziarul unui român ofiţer în armata austro-ungară, care a luat parte cu glotaşii români din Ardeal, la luptele din Galiţia, Bucureşti*, 1916, p. 26-27.

3. Voicu Niţescu, *Douăzeci de luni în Rusia şi Siberia*, vol. I, Braşov, 1926, p. 289.

4. *Ibidem*, p. 84.

5. Valeriu Leu, Carmen Albert, *Banatul în memorialistica "măruntă" sau istoria ignorată*, Reşiţa, 1995, p. 49.

6. Raportul colonelului Pietraru către Ministerul de Război al României, în Elie Bufnea, *Cruciaţi, tirani, bandiţi. În Rusia Sovietelor*, vol. I, Bucureşti, 1931, p. 135.

7. V. Dudaş, *Voluntarii Marii Uniri*, Timişoara, Editura Augusta, 1996, p. 26-27.

8. Arhiva Muzeului Unirii, *Memoriul lui I. Şaiu*, Alba - Iulia, inv. 6658, p. 1-2.

9. V. Dudaş, *op. cit.*, p. 88.

10. *Ibidem*, p. 89.

ministrului de război al României, Vintilă Brătianu. În scrisoarea pe care i-o trimite acestuia descrie nenumăratele încercări pe care le-a făcut "la toți domnii comandanți ce i-am văzut și i-am întâlnit pe aicea prin Rusia și am trimes cărți și la consulul D-voastră din Petrograd și pi la tipografiile românești din Basarabia. Rugatu-ne-am în tot felul ca să ne dea sfat și îndrumare cum să putem ajunge de bună voie soldați în armata română, și până astăzi n-am primit nici un răspuns de la nimenea."¹¹ Economisind 50 de ruble din banii ce-i primea ca prizonier (21 de copeici pe zi), s-a gândit să trimită acești bani statului român, ca împrumut, iar dacă țara nu vrea să-i primească suma, o va trimite Crucii Roșii Române, adică "fraților mei români care și-au vărsat sângele și s-au nenorocit pentru mine cel din Transilvania să mă elibereze."¹² Bucovineanul Arcadie Buliga, din Rădăuți, a semnat *Angajamentul* de voluntar în septembrie 1917 și a plecat cu primul batalion din Elet, dar s-a rătăcit de ceilalți voluntari, la Harkov, unde coborâse din tren să-și cumpere mâncare. A pribegit o vreme prin gubernia Harkovski, muncind să-și adune bani de drum, căci voia cu tot dinadinsul să ajungă la Kiev, la Corpul Voluntarilor Români.¹³ I-ar fi fost mai ușor să se complacă în acel vagabondaj, căci, în haosul creat de revoluția rusească, nimeni nu l-a întrebat nimic, nici o autoritate nu l-a inoportunat.¹⁴ Păun Oroșlan, bănățean din Cadăr, (jud. Timiș-Torontal), auzind că România a intrat în război s-a prezentat la comandantul lagărului italian cerând ca să fie primiți în armata italiană și trimiși pe frontul românesc. Dar abia în 1918 a reușit să se înscrie în *Legiunea Română din Italia*, atunci când V. Lucaciu a ajuns în lagărul lor.¹⁵

Am reținut doar câteva cazuri de oameni care au făcut eforturi mari pentru a ajuta efectiv în lupta dusă de România și realizarea statului tuturor românilor. Conștiința națională a prizonierilor a fost actualizată și potențată de mai mulți factori: condițiile de trai, propaganda făcută de comisiile de recrutare, antipropaganda făcută de națiunile privilegiate din Monarhie și, mai pe urmă, de bolșevici, exemplul prizonierilor de alt neam etc. Sârbii și cehii erau un model, căci beneficiau, mai ales în Rusia, de un sprijin cvasioficial. Cehii aveau legături între conducătorii statelor aliate, aveau ziare care circulau și printre români, erau în legătură cu națiunile oprimate ale Austro-Ugariei.¹⁶ Mai ales ofițerii români au beneficiat de sprijin din partea lor. "Fără ajutorul cehilor", scrie unul din ei, "mi-ar fi putrezit ciolanele în carcera rusă, dacă nu le mâncau păduchii mai repede."¹⁷ Pentru soldați, contactul era dificil de realizat, căci ei nu cunoșteau limbile de circulație. Vichentie Radin, un bănățean din Cermeteaz, s-a înrolat, în octombrie 1916, în *Legiunea Cehoslovacă*, dar n-a stat acolo decât trei săptămâni, căci nu înțelegea limba.¹⁸

11. Scrisoarea sa către Vintilă Brătianu e publicată de *Gazeta Voluntarilor*, I, nr. 1, 1923, p. 6.

12. *Ibidem*.

13. Filiala Cluj a Arhivelor Naționale, *Fondul "Iacob Popa"*, doc. nr. 276.

14. *Ibidem*.

15. V. Leu, C. Albert, *op. cit.*, p. 49-50.

16. V. Nițescu, *op. cit.*, vol. I, p. 125.

Mediul italienilor exercită și el o influență pozitivă. Prizonierii italieni din Rusia, cu care românii trăiau într-un lagăr, întâmpină cu entuziasm pe cei veniți să recruteze voluntari români. Românii s-au contaminat, erau dornici de acțiune: "Ei ne smulg aproape jurnalele și broșurile aduse pe seama lor."¹⁹ Italia pare să fi fost, pentru prizonierii noștri de acolo un mediu stimulant al conștiinței naționale. Nu poate fi întâmplător faptul că, raportat la numărul prizonierilor de aici, proporția de voluntari e mai mare acolo decât în Rusia. Reprezentative sunt, sub acest aspect, răspunsurile date chestionarului lansat, în perioada interbelică, de profesorul bănățean Ilieșiu. Întrebarea cu numărul 5 avea în vedere numărul de voluntari dat de fiecare comună. Din păcate, numai o parte din cei care completează chestionarele detaliază răspunsurile, specificând câți voluntari provin din fiecare țară aliată. Din comuna Căpâlnaș, (jud. Severin) au fost 11 voluntari de pe frontul italian și doar 6 de pe cel rusec,²⁰ iar din Dalci, comună a aceluiași județ, au fost 9 voluntari din Italia și 2 din Rusia.²¹ Din Cutina, toți cei 5 voluntari erau de pe frontul italian,²² iar din Bucovăț, jud. Timiș, din 11, 10 sunt foști prizonieri din Italia.²³ Fostul voluntar Ioan Harambașa, din Zervești, jud. Severin, povestește că s-a înscris voluntar, împreună cu cei 6 consăteni cu care se afla în lagărul italian din Avezzano.²⁴ Voluntarii din comuna Naidăș, jud. Caraș, provin, în majoritate, tot din Italia (11 față de 5, din Rusia). Numărul prizonierilor români din Rusia trebuie să fi fost mult mai mare, din datele oferite de același document rezultând că, din 100 de oameni din comună morți pe front, 62 au murit în Rusia și numai 19 pe frontul italian.²⁵

Talentul și tactul comisiilor de recrutare hotăra, de multe ori, soarta întâlnirilor cu prizonierii. Prețioase însemnări despre eșecurile de la început ale comisiilor neexperimentate încă, ne-a lăsat vicarul Iacob Popa, refugiat în România o dată cu retragerea armatei române din Transilvania și ajuns în Rusia, în Comisia a III-a de recrutare a voluntarilor.²⁶ Șef al Comisiei era maiorul român G. Plesnilă, ofițer al cărui portret, așa cum reiese din însemnările vicarului, devine

17. Aurel D. Pop, *Amintiri din două războaie mondiale*, Partea I, 1914-1918, p. 196, Manuscris aflat la Muzeul Unirii, Alba Iulia, Inv. 6339.

18. Filiala Timiș a Arhivelor Naționale, *Fondul "Iustin Ilieșiu"*, dosar 1, fila 29.

19. V. Nițescu, *op. cit.*, vol. I, p. 81.

20. Muzeul Banatului, *Fondul "Iustin Ilieșiu"*, Timișoara (MBT, în continuare) Inv. 6883, dosar 38.

21. MBT, *Fondul "Iustin Ilieșiu"*, inv. 6883, dosar 63.

22. MBT, *Fondul "Iustin Ilieșiu"*, dosar 62.

23. MBT, *Fondul "Iustin Ilieșiu"*, inv. 6882, caiet I, p. 82.

24. MBT, *Fondul "Iustin Ilieșiu"*, inv. 6883, dosar 215.

25. MBT, *Fondul "Iustin Ilieșiu"*, inv. 6881, caiet II, pp. 254-258.

26. Iacob Popa, *Caietele de însemnări despre primul război mondial*, V-IX, păstrate la Filiala Cluj a Arhivelor Naționale, *fond "Biblioteca Centrală Blaj"*, XII/286, 1914-1922. Manuscrisul conține însemnări zilnice despre activitatea Comisiei a III-a, reacțiile și atitudinile prizonierilor față de Corpul Voluntarilor Români.

interesant mai ales prin gafele pe care le comitea la întâlnirile cu prizonierii. Lipsa științei de abordare a oamenilor a îndepărtat mulți posibili voluntari. Maiorul încerca să-i atragă fără a le spune întreg adevărul. “A spus multe lucruri exagerate și nereale”, nota I. Popa, “ca p. es. că în România Mare vor fi luate și date la români toate pământurile străinilor, că în România nu sunt străini, că neromânii nu vor fi suferiți printre români etc.” Iacob Popa, care a vorbit după el, a trebuit să repare adevărul, precizând adevăratul scop al recrutărilor. Diferența dintre cele două cuvântări îi face pe oameni bănuitori; nu numai că nici unul nu s-a înscris voluntar, dar au refuzat și darul oferit de comisie: câte o rublă fiecăruia.²⁷ La altă întâlnire, maiorul “luându-și o ținută severă și întunecată, le-a pus direct și scurt și răstit întrebarea dacă sunt ori nu aplicați să intre voluntari în armata română, la care ei au răspuns hotărât: ba. <<Atunci, am gătat-o cu d-voastră, armata română are lipsă de viteji, nu de astfel de nemernici>>”, a fost răspunsul d-lui maior. La aceasta oamenii au pus capul în pământ și au plecat zicând: sănătate bună.²⁸ În cazul acestui trimis oficial al României nu era vorba numai de neștiința comunicării cu țărani, ci de o miopie politică accentuată de ignoranță. Era atât de neinformată în problema ardeleană, încât l-a întrebat pe I. Popa dacă sașii din Transilvania nu sunt unguri. După părerea sa, România se putea mulțumi, la sfârștul războiului, cu o parte a Transilvaniei sau chiar fără ea. Era revoltat împotriva celor care au târât țara în război, repetând mereu că România ar fi trebuit să lupte alături de germani.²⁹

Probabil că între cei care se ocupau de recrutarea, nu era singurul ale cărui calități morale și pregătire politică lăsa de dorit, așa încât măcar o parte a refuzurilor trebuie pusă pe seama acestor neajunsuri.

Un element foarte important în succesul acestor recrutări era discursul însuși, forma în care erau îmbrăcate ideile politice pentru a fi accesibile nivelului de înțelegere al soldaților, în marea lor majoritate țărani. Discursurile comisiilor, în măsura în care s-au păstrat mărturii despre ele, se remarcă prin coloratura lor religioasă. Ilustrative sunt cele ale vicarului Iacob Popa. Ele se aseamănă ca formă și conținut predicilor, iar limbajul este de asemenea marcat de vocabularul religios. Pornește de la pilde evanghelice, vorbește prizonierilor despre “războiul sfânt al neamului”³⁰, exploatează ocazia oferită de sărbătorile creștine prezentând lupta pentru unire ca pe o “schimbare la față a României”³¹ sau ca pe o înviere ce urmează “Vinerii patimilor”, identificată cu războiul.³² Unirea cu România este un lucru extraordinar care cere sacrificii pe măsură. Argumentează ideea

27. *Ms. cit.*, caietul V, fila 4.

28. *Ibidem*, fila 15.

29. *Ibidem*, fila 53.

30. *Ibidem*, fila 84.

31. *Ibidem*, fila 56.

32. *Ibidem*, fila 42.

jertfei pornind de la cuvintele lui Iisus Hristos: "Cela ce vrea să vină după mine, să se lepede de sine și să ia crucea sa și să vină după mine." Prizonierii să-și asume, așadar, crucea voluntariatului, așa cum România a luat crucea întregului neam românesc. În urma acelei cuvântări s-au înscris 9 voluntari, din 50 de prizonieri prezenți, număr mare în comparație cu rezultatele altor întruniri.³³ Altădată pornește de la pilda talanților arătându-le că trăiesc un moment unic în care își pot înmulți talantul primit în folosul neamului.³⁴ Momentul prielnic realizării României Mari îl exprimă într-un limbaj biblic: "vremea secerișului celui mare"³⁵

Discursul vicarului este cel al unui cleric angajat în viața politică, angajare ce avea, în Ardeal, o vechime mai mare de un secol. Deși după mijlocul secolului trecut se produce o laicizare treptată a mișcării naționale, preoții și ierarhii ocupă încă un loc important în structura elitei românești. La nivelul mentalității sătești, preotul este încă cel mai important dintre personajele investite cu autoritate, căci este și reprezentant al puterii divine.

Iacob Popa nu este singurul preot dintre cei care se ocupau cu recrutarea voluntarilor. În Rusia, cele 6, apoi 7 Comisii mai aveau încă doi preoți, iar în Italia Vasile Lucaciu s-a remarcat printr-o activitate intensă și cu rezultate pe măsura eforturilor. Era normal ca ei să facă uz de experiența lor de diriguitori ai conștiințelor, de știința lor de a convinge. Vasile Lucaciu a determinat, în mai puțin de o lună peste 11000 de prizonieri să se facă voluntari.³⁶ A stat multă vreme în lagărul de la Avezzano care devenise un imens spital supraplin de bolnavi de tifos exantematic. La 21 noiembrie 1918, în curtea lagărului s-a improvisat o tribună pentru întâlnirea lui Lucaciu cu prizonierii. Deși vremea era potrivnică, prizonierii îl ascultă cu interes, după cuvântarea sa din acea zi înscriindu-se voluntari peste 3000 de prizonieri. Asupra lor făcea, probabil, o bună impresie energia acestui preot care se apropia de 70 de ani,³⁷ energia pe care le-o insuffla cu cuvinte simple: "Eu sunt popa Lucaciu, am venit să vă dezrobesc. Am auzit că am aici viteji mulți pe care-i chem să apere România Mare."³⁸ Față de discursurile lui I. Popa, care îi chemau să se sacrifice pentru o cauză care nu era percepută de toți ca indispensabilă, Lucaciu merge în întâmpinarea unor așteptări ale mentalului colectiv. Se prezintă pe sine ca un izbăvitor al prizonierilor; în el oamenii văd pe conducătorul care lipsea pentru a se identifica cu o cauză, pentru a strânge în jurul său energia colectivă și a o canaliza. Între acest salvator și fiecare din cei din marea masă a prizonierilor se

33. *Ibidem*, fila 95.

34. Iacob Popa, *ms. cit.*, Caietul VI, fila 123.

35. Filiala Cluj a Arhivelor Naționale, *Fondul "Iacob Popa"*, (FCAN, în continuare), Doc. 581.

36. I. Șerban, *Istoricul Legiunii Române din Italia (1918-1919)*, *Apulum*, XVIII, Alba Iulia, 1980, p. 519.

37. Eugen Hulea, *Vasile Lucaciu luptător pentru realizarea unității naționale (1914-1919)*, *Apulum*, XII, Alba Iulia, 1970, p. 489.

38. I. Șerban, *art. cit.* p. 518.

stabilește o relație personală care insuflă siguranță. Abia după ce le oferă această siguranță îi cheamă să se dedice cauzei colective, făcând apel la sentimentul lor de mândrie. O cerere adresată unor "viteji" are mai puține șanse de a primi un răspuns negativ, căci și la acest nivel, "la noblesse oblige". Din aceste două fraze rostite de Lucaciu ne putem face, totuși, o imagine despre discursul său, de un alt tip decât al vicarului I. Popa. Lucaciu renunță la digresiunile istorice, recurge la un stil simplu, dar mobilizator. Referințele istorice ale vicarului ar fi putut înflăcăra pe cei care aveau deja o educație patriotică și suficiente cunoștințe despre trecutul neamului, dar aceștia erau o minoritate. În cuvântarea din 11 august 1917, el prezintă istoria românilor ca pe o succesiune a vârstelor omenești: copilărie, tinerețe, maturitate. Copilăria lungă și necăjită a neamului e marcată de personalitățile unor mari domni - Mircea, Ștefan, Mihai Viteazul. Le vorbește despre Huniazi, despre Nicolaus Olahus, despre familiile nobiliare maghiare ridicate dintre români, încercând să le trezească mândria de urmași care să se facă demni de asemenea înaintași. Tinerețea culminează cu momentul 1877, după care începe vârsta bărbăției sale, în care trebuie să-și realizeze unitatea sa politică.³⁹ Comparațiile sale luate din *Biblie* nu sunt întotdeauna alese cu inspirație; în aceeași cuvântare el vedea în intrarea României în război un moment comparabil ca importanță cu coborârea Sf. Duh peste apostoli.⁴⁰

O cauză a succesului pe care-l avea V. Lucaciu în a-i convinge pe oameni ar putea fi și faptul că războiul se sfârșise, riscurile erau mai mici, iar viitorii voluntari aveau asigurarea că luptau pentru un scop pe cale de a se îndeplini. În 1917, situația politică în România era atât de complicată, încât puțini se aventurau să-și pună în joc viața. Acum se întrevedea lumina de la capătul tunelului, ieșirea din lunga noapte a războiului părea aproape.

Totuși, Iacob Popa a intuit că se adresa unei lumi al cărui orizont nu trecea mult dincolo de hotarele satului, pentru care valorile esențiale erau cele tradiționale și pentru care realitatea transcendentă e mai aproape decât istoria, o lume care nu ieșise încă în totalitate din atitudinea de boicotare a istoriei. Națiunea este o formă de viață ce s-a născut o dată cu secularizarea lumii moderne. Dar ideologia națiunii moderne încerca să încorporeze dimensiunea creștină, Dumnezeu fiind chemat să binecuvânteze această realitate. Ea face apel la vechea interpretare a istoriei ca dialog al lui Divinității cu poporul ales. Națiunile se legitimează prin acest apel; războiul, în această viziune, este "războiul sfânt al neamului." Adresându-se unor țărani, el simte nevoia de a îmbrăca discursul național într-o haină creștină, de a prezenta o realitate relativ nouă într-o formă cunoscută.

Efectele acestor discursuri n-au fost foarte spectaculoase. Oamenii se entuziasmau, aclamau armata română și "România Mare", dar erau puțini cei

39. Iacob Popa, *ms. cit.*, caietul V, fila 43.

40. *Ibidem*.

care semnau **Angajamentul** de voluntar. O făceau cei care erau deja familiarizați cu ideea României Mari, a căror conștiință națională era formată în deceniile trecute prin școală, presă și activitate politică. Există, totuși, oameni care se hotărăsc să înfrunte toate riscurile. Un anume Vasile Faur, din jud. Arad, îi scria lui Iacob Popa: “Onoraților domni și frați de un sânge și de o lege, vă aduc la cunoștință că ieu din vorbiria ce ați ținut-o dumniavoastră cu noi cei din robia rusească în ziua de 11 octombrie, în mine s-a aprins un foc în inimă carele nu iaste în stare să-l astâmpere nimenea...”⁴¹

Ideea voluntariatului surăde multora, dar pentru a fi privită fără ezitare era nevoie de timp. Oamenii șovăiau, cereau timp de gândire, cântăreau șansele reușitei în funcție de evoluția războiului. Invocă tot felul de scuze: sunt bătrâni, au fost răniți de 2-3 ori, au frați pe frontul opus. Șovăielile lor traduc, mai mult decât un accentuat instinct de conservare, teama eșecului. Unii o spun clar: “<<Părinte, dacă am fi noi siguri de biruință, adecă dacă frontul român ar înainta din nou în Transilvania, cu toții am merge.>>”⁴² Riscuri existau, dar nu erau de netrecut, după cum demonstrează cei care s-au hotărât pentru acțiune. Dar vedem aici o inerție specifică lumii rurale. În vechea comunitate sătască se trăia după reguli moștenite, tradiția era o regulă, iar noutățile erau privite cu suspiciune, sever cenzurate. Rapiditatea de acțiune pe care momentul o cerea acum îi deruta pe acești țărani neobișnuiți cu inițiativa, care le-a aparținut doar în vremea marilor răscoale, în rest au trăit departe de scena istorică. Se vor înscrie mai mulți, spuneau ei vicarului, după ce se vor mai obișnui cu ideea și mai ales după ce vor vedea că numărul voluntarilor a crescut și România va înainta din nou în Transilvania.⁴³ Noutatea acțiunii îi face temători pe țărani obișnuiți să repete ceea ce strămoșii lor făceau de sute de ani și pentru care orice lucru era real în măsura în care repeta un prototip. Trebuie să subliniem forța convingătoare a numărului, a masei care conferă forță, siguranță și estompează responsabilitatea personală. Ni se pare că putem detecta aici aceeași psihologie a țărânimii care are impresia că mulțimea răsculată are puterea de a schimba lumea, că în fața masei legile nu mai au nici o putere de a-i pedepsi, că responsabilitatea aparține mulțimii, nu fiecăruia în parte. I. Popa intuiește refuzul noului, “bănuiala nereușitei ori a unei curse în orice afacere porceasă dintr-o inițiativă nouă.”⁴⁴

Un alt element ce explică insuccesele comisiilor de recrutare a voluntarilor era timpul scurt pe care prizonierii îl aveau la dispoziție pentru a se decide. Uneori li se cerea să ia hotărârea pe loc, după prima întâlnire cu comisia. Când observă că procedeul nu dă rezultatele scontate, membrii comisiilor încearcă să

41. *Fondul “Iacob Popa”*, doc. nr. 581.

42. Iacob Popa, *ms. cit.*, caietul VI, fila 123.

43. *Idem*, caietul V, fila 30.

44. *Ibidem*, fila 37.

le lase timp de gândire. Dar era dificil să revină pentru o nouă întâlnire cu prizonierii, căci aveau de parcurs trasee lungi, o a doua întâlnire era destul de improbabilă. Se ajutau de propaganda indirectă făcută cu ajutorul ziarului Corpului Voluntarilor Români, "România Mare", pe care îl trimiteau grupurilor de români răspândiți prin Rusia.

Fostul voluntar bănățean, Ioan Borca, din Crâjma (jud. Severin) își amintea că s-a hotărât să devină voluntar citind acest ziar: "și aiciastă foaie atât ni-au mișcat încât cine era român adevărat n-ai fi putut nici să dormi." În grupul de 8 români în care se găsea, pe o moșie din Siberia, s-a iscat o mare agitație sufletească ce a durat aproape două săptămâni, "până când într-o sară eu li-am spus că e timpul să trecem la fapte că vorbă au fost destul."⁴⁵

Acolo unde ajunge, "România Mare" produce mari tulburări în grupurile de români. Cei cu o conștiință națională mai dezvoltată sunt apostrofați ori brutalizați de cei care preferau să se complacă în situația de supuși loiali ai statului austro-ungar și cuminiți prizonieri. Pe adresa redacției sosesc scrisori entuziaste, precum a lui Ion Marcu. "Cu ziua de ieri am primit jurnalul D-voastră, aici în lagăr. O bucurie nemaipomenită a fost între noi când am primit jurnalul. L-am citit cu voce voioasă cuvântul nostru românesc[...]" Dar dintre cei 50 de români, abia vreo 10 sunt atașați cauzei naționale. Seara, când au citit ziarul, cele două tabere s-au încăierat.⁴⁶

Din însemnările vicarului reiese că au fost destule cazuri când prizonierii nu voiau să primească gazeta. Unul i-a spus că e mulțumit cu ziarele rusești, nu-i trebuie "România Mare" și nu vrea să intre voluntar ca să nu fie trădător.⁴⁷ Cei din Comisia a III-a, se duc, în 4/17 ianuarie 1918, să împartă nr. 22 al gazetei în lagărul prizonierilor din Eleț, abia la insistențele vicarului. Locotenentul Alexandru Sochi se temea că au să-l bată, iar când s-a întors i-a spus lui I. Popa că unul dintre prizonieri l-a înjurat de mamă.⁴⁸

Voluntariatul presupunea niște riscuri pe care mulți nu mai erau dispuși să și le asume. Acțiunea oficială de constituire a unităților de voluntari, în Rusia, se suprapune cu tulburările provocate de revoluție și cu propagarea refuzului de a mai continua războiul. Soldații trăiesc așteptând încheierea păcii și plecarea acasă. În primele clipe, comisiile de recrutare sunt luate drept comisii de repatriere sau ale Crucii Roșii. "Prizonierii", constata Iacob Popa, "sunt sătui de toate și nu mai au altă dorință decât ca oricum să se gate o dată războiul, să se facă pacea ca să-și poată vedea casa și de treburi. În gândul acesta s-au întărit până la fanatism, așa încât numai cu școală îndelungată i-ai putea face voluntari."⁴⁹ Comisiile,

45. MBT, *Fondul "Iustin Ilieșiu"*, inv. 6883, dosar 55.

46. *România Mare*, I, nr. 4, Kiev, 10 august 1917, p. 3.

47. Iacob Popa, *ms. cit.*, caietul VI, fila 125.

48. *Idem*, caietul VII-IX, însemnarea din 4/17 ianuarie 1918.

49. *Idem*, caietul VI, fila 150.

însă, erau grăbite, nu aveau vreme pentru o propagandă sistematică în stare să suplinească lipsa educației naționale. Imensitatea Rusiei, dificultatea comunicării, accentuată după izbucnirea revoluției, lipsa de bunăvoință manifestată uneori de autoritățile rusești și mai ales de cele sovietice etc., toate aceste condiții făceau ca întâlnirile cu prizonierii să se desfășoare sub semnul grabei. Dezertați în masă de pe frontul românesc, rușii sporeau neliniștile prizonierilor, le alimentau cu zvonuri și făceau, prin refuzul de a mai lupta, tot mai improbabile șansele României de a câștiga războiul. În asemenea condiții, chiar propovăduitorii voluntariatului sunt neliniștiți: "...simt oarecari remușcări de câte ori vorbesc prizonierilor în sens optimist despre lucrurile acestea.", nota într-unul din *Caietele* sale Iacob Popa, la 13/26 octombrie 1917.⁵⁰ Prizonierii se complăceau în situații umilitoare, dar puțin riscante. La 20 august 1917, vicarul nota: "În zilele acestea am văzut pe prizonierii noștri de aici ducând cu câte un cal buțile cu care curăță latrinele. Preferă meșteșugul acesta decât să intre voluntari."⁵¹

Pe lângă neîncrederea față de o acțiune nouă, împrejurările vieții de prizonier generează piedici mari, uneori de netrecut. Aveau de înfruntat amenințările maghiarilor și germanilor, apoi ale rușilor care-i acuzau că prelungesc războiul. Foarte sensibili erau la amenințarea că celor care au fost neloiali patriei maghiare li se va lua pământul la întoarcerea acasă. Prizonierii din Bachmut au fost speriați că "dacă se vor înscrie voluntari ei vor comunica numele acestora autorităților de acasă și femeile lor vor fi închise și torturate, ajutoarele de război nu li se vor mai da și ei înșiși când se vor întoarce în patrie sau vor fi luați prizonieri pe frontul român, vor fi spânzurați sau stropiți cu fotoghin și arși de vii."⁵² Amenințările nu vin numai din partea ungarilor, nemților sau bolșevicilor, ci și din partea acelor români care țineau să rămână fideli jurământului făcut.⁵³ Unii se bucurau de victoriile Puterilor Centrale, țineau să-și demonstreze fidelitatea și se temeau ca în cazul realizării României Mari vor fi tratați ca niște răi români.⁵⁴

Egoismul merge departe la unii, ei rămân împietriți față de orice argumente, insensibili la soarta viitoare a familiilor lor. "Unul a zis că dacă ar ști că praf s-ar alege din copiii și din familia lui, nici atunci n-ar mai merge la război."⁵⁵

Situația de prizonier este destul de comodă uneori, mai ales pentru aceia care trăiau în gospodăriile țărănești. "țăranului rus nu-i păsa că prizonierul trăiește cu nevasta sau fata lui, principalul era să aibă satul cât mai multe brațe de muncă pentru prezent și viitor. Mai era și dispoziția guvernului rus ca văduvele de război să primească pentru lucrul câmpului câte un prizonier țăran; acesta intra de regulă în toate drepturile

50. *Ibidem*, fila 121.

51. Iacob Popa, *ms. cit.*, caietul V, fila 57.

52. V. Nițescu, *op. cit.*, vol. I, p. 95.

53. FCAN, *Fondul "Iacob Popa"*, doc. nr. 183, 231.

54. Iacob Popa, *ms. cit.*, caietul VII-IX, însemnarea din 15/28 martie 1918.

55. *Idem*, caietul VI, fila 116.

răposatului stăpân. Așa s-a întâmplat că mulți prizonieri de toate naționalitățile s-au trezit capi respectați de familie și au rămas pentru totdeauna în Rusia.⁵⁶

Cu toate avantajele, au fost destui cei care au renunțat la această viață fără griji pentru a se consacra unui scop superior. Ni s-a părut relevant cazul unui prizonier bănățean, din zona Oraviței, Gligore Careba. Lucra ca funcționar și era plătit cu 120 de ruble (ofițerii superiori primeau 75 de ruble), dar s-a înființat singur la a II-a Comisie ca să se înscrie voluntar; nu mai voia să rămână acolo, “chiar dacă rușii i-ar cinsti Rusia întreagă.”⁵⁷ Sau cazul unui grup de prizonieri din Siria, jud. Arad, care vine de la mare depărtare până la aceeași Comisie⁵⁸, dorind să iasă din inactivitate și lăncezeală.

Spre sfârșitul toamnei anului 1917, situația, în Rusia, este tot mai critică. Grevele se țineau lanț, fabricile mai produceau doar în măsura în care dispuneau de prizonieri, mărfurile ieftine și abundente la începutul războiului încep să nu se mai găsească. Drumul voluntarilor până la Darnița e din ce în ce mai nesigur. Comisiile de recrutare au remușcări atunci când trebuie să-i ia pe prizonieri din locurile în care erau bine plasați. Încă de la începutul lui noiembrie, a II-a Comisie înscria voluntari doar pe cei dispuși să înfrunte toate riscurile.⁵⁹ Unii erau tentați să intre voluntari pentru a scăpa de situația nesigură creată, fapt relevat de I. Popa într-o scrisoare a sa către maiorul Plesnilă.⁶⁰ Au existat și unii care s-au înscris în Corpul Voluntarilor Români, apoi au dezertat,⁶¹ circulau liste cu cei care refuzau să se înscrie voluntari.⁶² Întreaga acțiune a fost un moment de despărțire a apelor, de cotitură în viața prizonierilor. Dacă unii au ales să stea deoparte, neînțelegând că sunt chemați să ia parte la istoria ce se făcea sub ochii lor, alții, în schimb, au venit în întâmpinarea evenimentelor, au ținut să fie în primele rânduri.

Ieșirea Rusiei din război, încheierea Păcii de la București, izbucnirea războiului civil în fostul imperiu țarist făcuseră imposibilă și oarecum inutilă recrutarea de noi voluntari, astfel că, în ianuarie 1918, ea încetează.⁶³

În ansamblu, recrutarea de voluntari are trăsăturile unei acțiuni pornite prea târziu. Ofițerul voluntar Aurel D. Pop apreciază că pe front au ajuns abia vreo 2500 d voluntari. Dacă nu s-ar fi întârziat atât organizarea Corpului de Voluntari, România ar fi putut avea, în vara lui 1917, cel puțin 10000 de voluntari pe front,⁶⁴

56. Aurel D. Pop, *ms. cit.*, p. 200.

57. V. Nițescu, *op. cit.*, vol. I, p. 131.

58. *Ibidem*, p. 236.

59. *Ibidem*, p. 287.

60. Fondul “Iacob Popa”, doc. 231.

61. Problema dezertărilor celor care au semnat *Angajamentul* de voluntar face obiectul preocupărilor Comisiei a III-a, după cum rezultă din documentele cu nr. 187, 210, 228, 753 din Fondul “Iacob Popa”

62. Fondul “Iacob Popa”, doc. 210 și V. Dudaș, *op. cit.*, p. 93.

63. *Ibidem*, doc. 229.

64. Aurel D. Pop, *ms. cit.*, p. 201.

credea el. Acțiunea poartă amprenta unei lipse de sincronizare între voința oamenilor și necesitățile frontului român, pe de o parte și demersurile oficiale, pe de altă parte. Energia pe care românii din Austro-Ungaria ar fi voit s-o pună în sprijinul armatei române s-a irosit, în bună parte, în așteptare și demoralizări.

THE ATTITUDE OF PRISONERS FROM TRANSYLVANIA DURING THE FIRST WORLD WAR TOWARD VOLUNTEERS

(SUMMARY)

The purpose of this study is not take again into consideration the problem of volunteers but to underline the attitudes toward this alternative for it is of a consideration political aspects. This approach pay attention to those who refuse to become volunteers many more considerable efforts to enlist in Romanian army, before official announcement. But the results were of minor importance: before Romania joined the war only three Transylvanian managed to arrive in the country; among them Eugen Goga, poet's Octavian Goga brother and Laurian Gabor, a candidate for lawyer from Sibiu. The same for those from France or Italy.

To resume, volunteers' recruit seemed to begin too late. The volunteer officer Aurel D. Pop stated only 2.500 volunteers arrived to front. If Volunteer Group organization had not taken so long Romania would have had enlisted, in Summer 1917, at least 10.000 volunteers. This action seemed to be the result of a lack of synchronisation between people's will and the priorities of the Romanian front on the one hand and the official announcement on the other. The Transylvanian energy wasted during waitings and discouragement.